

5523

۵۹۵

۱

۱۶۵

بوستان کتاب

پیشگام

www.ketab.ir

آبروی، غلامرضا، ۱۳۳۸ -

نیرنگ سایه‌ها: روایتی از بدعهدی ناکثان در جنگ جمل / غلامرضا آبروی؛ تهیه مرکز فرهنگی هنری دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، اداره هنرهای ادبی، - قم: مؤسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، ۱۳۹۸.
۱۶۰ ص. - (مؤسسه بوستان کتاب: ۲۷۲۹. کتاب‌های مرکز فرهنگی هنری دفتر تبلیغات اسلامی؛ ۴۴) (تاریخ: ۴۳۰، تاریخ اسلام: ۶۰)

ISBN 978-964-09-2037-4

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

کتاب نام: ص. [۱۵۹] - ۱۶۰؛ همچنین به صورت زیرنویس.

۱. داستان‌های فارسی - قرن ۱۴. ۲. علی بن ابی طالب علیه السلام، امام اول، ۲۳ قبل از
هجری - الف. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، مرکز فرهنگی هنری، اداره هنرهای ادبی، ب. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه
قم، مؤسسه بوستان کتاب، ج. عنوان: روایتی از بدعهدی ناکثان در جنگ جمل. د. عنوان.

۸۳۳۳ PIR

۱۳۹۸

شماره کتابشناسی ملی: ۵۶۸۷۷۱۴

کتاب‌های مرکز فرهنگی هنری دفتر تبلیغات اسلامی / ۴۴

■ موضوع: تاریخ اسلام؛ ۶۰ (تاریخ: ۴۳۰)

■ گروه مخاطب: - عمومی

شماره انتشار کتاب (چاپ اول): ۲۷۲۹

مسلسل انتشار (چاپ اول و بازچاپ): ۷۲۴۴

نیرنگ سایه‌ها

روایتی از بدعهدی ناکثان در جنگ جمل

غلامرضا آبروی

تهیه: مرکز فرهنگی هنری
دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم
اداره هنرهای ادبی

نیرنگ سایه‌ها

روایتی از بدعهدی ناکثان در جنگ جمل

- نویسنده: غلامرضا آبروی
- تهیه مرکز فرهنگی هنری دفتر تبلیغات اسلامی / اداره هنرهای ادبی
- ناشر: مؤسسه بوستان کتاب
- لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب
- نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۸ • شمارگان: ۵۰۰ • بها: ۲۲۰۰۰ تومان

تمامی حقوق نشر مکتوب و الکترونیک برای مؤسسه بوستان کتاب است

printed in the Islamic Republic of Iran

♦ دفتر مرکزی: قم، خ شهدا (صفایه)، ص پ ۹۱۷ / ۳۷۱۸۵، تلفن: ۰۲۶۲۲۱۵۵، شماره: ۰۲۶۷۴۲۱۸، تلفن پخش: ۰۲۶۳۷۷۴۲۲۶

♦ فروشگاه مرکزی: قم، چهارراه شهدا (خرمبه ۱۲۰۰۰)، کتاب با شکاری ۱۷۰ (ناشر)

♦ فروشگاه شماره ۲: تهران، خیابان انقلاب، بین وصال و فلسطین، پلاک ۹۵، پهن: ۶۶۹۶۹۸

♦ فروشگاه شماره ۳: مشهد، چهارراه خسروی، مجتمع پاس، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه خراسان، پهن: ۳۲۲۳۶۷۲

♦ فروشگاه شماره ۴: اصفهان، چهارراه کرمانی، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه اصفهان، پهن: ۳۷۲۲۰۳

♦ فروشگاه شماره ۵ (رنگین کمان، فروشگاه کودک و نوجوان): قم، چهارراه شهدا، نیش خیابان، پهن: ۳۷۱۰۳۱۷۹

اطلاع از تازه های نشر از طریق پیام کوتاه (SMS)، با ارسال شماره همراه خود به ۰۲۶۷۴۲۱۵۵ و یا ارسال رخصه

پست الکترونیک مؤسسه: E-mail: info@bustaneketab.com

جدیدترین آثار مؤسسه و آشنایی بیشتر با آن در وب سایت: www.bustaneketab.com

با قدردانی از همکاری که در تولید این اثر نقش داشته‌اند:

- اعضای شورای بررسی آثار: دبیر شورای کتاب و سرویراستار: ابوالفضل طریقه‌دار • ویراستار: محمد زارعی
- اصلاحات حروف نگاری: حسین محمدی • صفحه‌آرایی: احمد مؤتمنی • نمونه‌خوانی: علی میری
- کنترل فنی صفحه‌آرایی: سیدرضا موسوی‌منش • کارشناس طراحی و گرافیک: مسعود نجابتی • طراح جلد: فریدالدین ملائی
- اداره آماده‌سازی: حمیدرضا تیموری • اداره چاپخانه: مجید مهدوی و سایر همکاران لیتوگرافی، چاپ و صحافی
- مدیر تولید و بازخوانی نهایی متن: عبدالهادی اشرفی.
- رئیس مؤسسه
- محمدباقر انصاری

«وَإِنْ عَافَيْتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأْضَلُّهُمَا بَيْنَهُمَا فَإِنْ
 بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَىٰ فَقَتِّلُوا آلَئِي تَبَغَىٰ حَتَّىٰ تَفِيءَ إِلَىٰ
 أَمْرِ اللَّهِ فَإِنَّ فَاءَهُمَا فَأْضَلُّهُمَا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ
 يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ»؛

(حجرات، آیه ۹)

و اگر دو گروه از مؤمنان به نزاع و جنگ پرداختند، پس
 میان آنان صلح و آشتی برقرار کنید. سپس اگر یکی از دو
 گروه بر دیگری تجاوز کرد، با تجاوز بکنید تا به فرمان
 خداوند باز گردد. پس اگر متجاوز بازگشت او دست از
 تجاوز برداشت [میان آن دو گروه به عدالت، صلح برقرار
 کنید و عدالت ورزید که خداوند عدالت پیشگان را دوست
 دارد.

مقدمه

جنگ جمل، نخستین پیکار بزرگی بود که میان دو گروه از مسلمانان روی داد. این جنگ در آغاز خلافت حضرت علی علیه السلام در گرفت. اکثر سران، علت برپایی جنگ یادشده را مخالفت طلحه و زبیر با علی علیه السلام به بهانه خون‌خواهی عثمان ذکر کرده‌اند. با آن‌که دشمنی طلحه، زبیر و عایشه با عثمان و تلاش آنان در برافروختن آتش فتنه علیه او امری آشکار بود ولی بنی‌امیه به آسانی با آنان هم‌آوا شدند و ضد حکومت مشروع علی علیه السلام اقدام مسلحانه انجام دادند.

عایشه از نخستین کسانی بود که زبان به طعن عثمان گشود. او علیه عثمان چنین گفت: «اقتلوا نعثلاً فقد كفر»؛ نعل را بکند که کافر شده است....

معاویه بن ابی سفیان از زمان خلیفه دوم تا هنگام وقوع قتل عثمان، تقریباً هفده سال در شام بدون مزاحمت هیچ رقیبی حکم‌فرمایی داشت و پیوسته تلاش می‌کرد تا اهالی شام با عراق و حجاز ارتباط اندکی داشته باشند، زیرا می‌خواست مردم شام، اسلام را از منظر او ببینند.

معاویه، آیات قرآن را مطابق خواسته‌های خویش تفسیر و تأویل می‌کرد و در صدد بود سیادت بنی‌امیه را احیا کند؛ سیادتی که اسلام آن را زیر پا نهاده بود. تمایلات درونی او برای کسب قدرت و سلطه بر سرزمین‌های اسلامی، حتی در زمان خلیفه دوم، عمر، قابل پیش‌بینی بوده است. عثمان پس از مواجهه با شورش عمومی، از استانداران خویش که معاویه یکی از آنها بود درخواست کمک کرد، اما معاویه در یاری او تعلل ورزید و پس از درخواست‌های پی‌درپی عثمان، لشکری به فرماندهی یزید بن أسد با توصیه به عدم ورود به مدینه، فرستاد... معاویه به سپاه خود دستور داد تا در «ذی حُشب» یا «وادی القری» اردو بزنند و وارد مدینه نشوند.

معاویه با فرستادن چنین سپاهی دو هدف را دنبال می‌کرد: نخست آن‌که به مردم شام و اندک به خلیفه یاری رسانده و در کمک کردن به او کوتاهی نکرده است؛ دوم آن‌که از همین راه، اخبار حوادث مدینه را در کوتاه‌ترین زمان به دست آورد. او پس از آگاهی از خلافت علی علیه السلام بی‌درنگ اقداماتی انجام داد که می‌توان آن را زمینه‌ساز پیکار جمل دانست.

وقتی عثمان در محاصره واقع شد، مروان بن حکم در نامه به شام و یمن فرستاد. محتوای نامه‌ها به دشمنی مردم (صحابه) با بنی‌امیه و درخواست یاری از معاویه و یعلی بن منیه، استانداران شام و یمن اشاره داشت. او در نامه آورده بود که عثمان، ستون خانه بنی‌امیه است و در صورت عدم یاری او، این خانه فرو خواهد ریخت. از جمله اعتراضاتی که مروان آن را در عداد شکایات مردم علیه عثمان

برشمرده، واگذاری شام و یمن به معاویه و یعلی بود. با وجود این، مروان در این دو نامه، آمادگی خود را برای دفاع از عثمان اعلام کرد. هنگامی که نامه مروان به معاویه رسید، دستور داد تا مردم در مسجد جامع جمع شوند. آن گاه همچون کسی که ستمی به او رسیده است و باری دهنده‌ای ندارد، خطبه خواند و فریادرس طلبید. در اثنای خطبه، نامه‌ای دیگر از مروان به معاویه رسید که خبر قتل عثمان در آن آمده بود. مروان واقعه قتل عثمان را در نامه شرح داده و در پایان آن نوشته بود: «... مردم خانه‌اش را غارت کردند، هتک حرمت نمودند، او را کشتند و همچون ابری که باران خود را بریزد و دور شود از او دور شدند و به سوی علی بن ابی طالب رفتند؛ همانند ملخ‌هایی که مرتع ببینند...».

معاویه پس از دریافت این نامه و کسب اطلاعات لازم، اقدامات بعدی و اساسی خویش را آغاز کرد و به چند نفر نامه نوشت که عبارت بودند از: طلحه بن عبیدالله، زبیر بن عوام، سعید بن عاص، عبدالله بن عامر بن کریم، ولید بن عقبه، یعلی بن منیه و مروان بن حکم. او زیرکانه نقاط قوت و ضعف شخصیت مخاطبان خویش را به آنان گوشزد کرد و گاه کلامش همچون رفیقی شفیق و مردی وفادار بود و گاه نیز چون پدری دل‌سوز، با عتاب با آنان سخن گفت.

از آن جا که شام تحت سلطه کامل معاویه و حکمش در آن را در سخنش مطاع بود، طلحه و زبیر با این سخن معاویه (نامه) دل‌شاد شدند و هر یک تلاش کردند تا هر چه زودتر زمینه را برای مخالفت با علی علیه السلام فراهم کنند و از آن حضرت جدا شوند. آنان تا قبل از نامه

معاویه، به امارت بصره و کوفه راضی بودند، ولی با دریافت نامه اغواگرانه به این باور رسیدند که راه دستیابی به خلافت، چندان دشوار نخواهد بود. معاویه زیرکانه آنان را به رقابت با یکدیگر واداشت.

بررسی حوادث جنگ جمل نشان می‌دهد طلحه و زبیر، بازپچه معاویه شدند. آن دو از علی علیه السلام ناخشنود بودند، ولی به اندازه‌ای نبود که علیه او سر به شورش بردارند. نامه‌های معاویه و دسیسه‌های مروان و نیز مخالفت عایشه با علی علیه السلام و حسادتش به او، همه چیز را برای رویارویی اصحاب جمل با سپاه علی علیه السلام فراهم کرد.

معاویه می‌دانست که در صورت وقوع جنگ میان طلحه و زبیر از یک سو و علی علیه السلام از سوی دیگر، نتیجه هر چه باشد به نفع او خواهد بود، زیرا شکست هر یک از طرفین به معنای از بین رفتن بخشی از موانع خلافت معاویه بود. وانگهی معاویه می‌دانست که علی علیه السلام او را نخواهد پذیرفت و کارشان حتماً به جنگ خواهد کشید؛ پس به راه انداختن جنگی ناخواسته فراروی علی علیه السلام و مانع رویارویی آنها را به تعویق می‌انداخت و نیز معاویه فرصتی به دست می‌آورد تا تجهیز سپاه کند. ثمره دیگر این جنگ ناخواسته، تحلیل قوای سپاه علی علیه السلام بود که برای معاویه بسیار مطلوب بود.

از قتل عثمان تا وقوع جنگ جمل، پنج ماه طول کشید و معاویه توانست در عرض این چند ماه، مقدمات این جنگ را سامان دهد...

جدول زمانی حوادث:

هجدهم ذی حجه سال ۳۵ هجری: براساس قول مشهور، عثمان در این روز که احتمالاً جمعه بوده است کشته شد.

۲۳ ذی حجه سال ۳۵ هجری: علی علیه السلام به خواست مردم تن داد و خلافت را پذیرفت.

ربیع‌الاول سال ۳۶ هجری: رسیدن نامه سربه‌مهر معاویه به مدینه؛ نامه‌ای که در آن چیزی نوشته نشده بود و نشان از عدم تمکین معاویه در برابر خلافت علی علیه السلام داشت.

ربیع‌الثانی سال ۳۶ هجری: طلحه و زبیر از مدینه به سوی مکه گریختند.

جمادی‌الاولی سال ۳۶ هجری: پیکار جمل روی داد.^۱

۱. ر.ک: مصطفی معلمی، «معاویه و جنگ جمل» مجله تاریخ اسلام، شماره ۲۰، ۱۳۸۸.